

## **Puchacz *Bubo bubo* (Linnaeus, 1758)**

**Status gatunku.** Wyjątkowo nielicznie lęgowe (1-4 pary lęgowe).

**Środowisko.** Najczęściej zasiedla rozległe, odludne kompleksy leśne, o charakterze podmokłych olsów, brzezin bagiennych, borów bagiennych. Czasami występuje w odludnych kompleksach leśnych o charakterze borów bardziej suchych, gdzie z różnych przyczyn, najczęściej z powodu ochrony rezerwatowej, zaniechano prowadzenia gospodarki leśnej. Wyjątkowo jedno stanowisko lęgowe znaleziono na składowisku popiołów na terenie Elektrowni Kozienice.

**Rozmieszczenie i liczebność w okresie lęgowym.** Gatunek bardzo trudno wykrywalny. Zazwyczaj wykrywany przypadkowo. Obserwacje dorosłych ptaków najczęściej koncentrują się w ciągu wielu lat na tych samych stanowiskach, przy czym lata, w których słyszano lub widziano poprzerywane są kilkuletnimi, a nierzadko kilkunastoletnimi okresami, gdzie ptaków nie stwierdzano. A odnotowane obserwacje odnoszą się do najniższych kategorii lęgowości, co dodatkowo utrudnia interpretację danych. W niniejszym opracowaniu obserwacje wysiadujących ptaków, gniazd z jajami lub z pisklętami lub nielotnymi pisklętami poza gniazdem potraktowane jako gniazdowanie pewne. Natomiast wszelkie obserwacje z całego roku odnoszące się do pojedynczych ptaków lub ich głosów w siedliskach spełniających wymagania lęgowe puchacza, skupiska wypluwek, czy znaleziska piór, traktowano jako prawdopodobnie lęgowe.

Współcześnie rejonem, najliczniejszego występowania puchacza jest dolina Bugu, skąd pochodzą informacje o 7 prawdopodobnie lęgowych stanowiskach. Z roku 1993 pochodzą informacje o prawdopodobnym stanowisku lęgowym koło miejscowości Zabuze w gminie Sarnaki, gdzie słyszano głos godowy samca (wg relacji miejscowego leśniczego). W dniu 4V w tym samym roku, w rejonie miejscowości Brok odnotowano drugie prawdopodobne stanowisko lęgowe puchacza, słyszano głos godowy samca (R. Miciałkiewicz i T. Smoleński). W Leśnictwie Kisielew w gminie Sarnaki 18XII1994 podczas polowania zbiorowego obserwowano jednego ptaka (Pawłowski 1998). W 1998 roku w pobliżu miejscowości Mołożew, gm. Jabłonna Lacka, na drodze znaleziono martwego osobnika puchacza, prawdopodobnie potrąconego przez samochód. Później, w tym samym rejonie w roku 2001 słyszano głos godowy samca (P. Chylarecki). Kolejne stanowisko lęgowe stwierdzono w roku 2004 w pobliżu miejscowości Cieleśnica w gminie Rokitno, gdzie w styczniu znaleziono jednego ptaka martwego (J. Mydlak). Głos godowy samca słyszano 11V2013 w pobliżu miejscowości Garnek, gmina Ceranów (C. Iwańczuk). W tym samym rejonie głos godowy słyszano wiosną 2017 (P. Obłozą). Obserwacje z doliny Bugu dopełnia znalezisko lotki drugorzędowej puchacza w marcu 2007 lub 2008, w rozległym olsie stanowiącym zachodni skraj Lasów Łochowskich, ok. 1200 m na SE od miejscowości Skuszew, gmina Wyszaków (W. Krasowski).

Drugim regionem z większą liczbą stanowisk lęgowych puchacza są Wzniesienia Południowomazowieckie. Obecnie możemy mówić o co najmniej jednym pewnym stanowisku lęgowym i trzech stanowiskach prawdopodobnie lęgowych. 19III1990 koło miejscowości Podolszyny w gminie Skaryszew słyszano głos godowy tego gatunku. Także w roku 1990 wykryto stanowisko w rejonie rezerwatu „Sokół” w dolinie Pilicy, w rejonie Nowego Miasta nad Pilicą, gdzie 7 kwietnia słyszano głos godowy puchacza. Następnie 3IV1991 ponownie słyszano głos godowy samca (S. Chmielewski i inni). Później w tym samym rejonie 31III2005 także słyszano głos godowy (S. Chmielewski, J. Tabor i inni). Następnie w latach 2007, 2008, 2009 oraz 2011 stwierdzano pojedynczego odzywającego się głosem godowym samca (K. Sieczak).

W marcu 1991 jednego ptaka obserwowano w rejonie miejscowości Żardki, gmina Drzewica. W marcu 1994 roku oraz od 10IX do 27IX1994 od 1 do 2 ptaków obserwowano w pobliżu miejscowości Poręba w gminie Lipsko. W tym samym miejscu 24 sierpnia i 5IX1995 oraz 30II1996 słyszano nawoływania pojedynczego ptaka (M. Furmanek).

Od 3VI2003 do 25VI2004 corocznie obserwowano lub słyszano ptaki na terenie wysypiska popiołów Elektrowni Kozienice (S. Wąsik i M. Rębiś). Natomiast 7V2005 tamże obserwowano parę ptaków dorosłych z jednym młodocianym, co potwierdza pomyślnie zakończony lęg (Chmielewski i inni 2008). Także po kilkunastoletniej przerwie, w trakcie całego sezonu lęgowego 2019 roku pojedyncze ptaki były tam kilkakrotnie słyszane (J. Tabor).

Trzecim rejonem, gdzie stwierdzono lęgi 2-3 par puchacza była wschodnia część Równiny Kurpiowskiej na Nizinie Północnomazowieckiej. Pierwsze sygnały o występowaniu puchacza w rejonie wsi Charubin w gminie Turośl pochodzą z 12V1989, kiedy to słyszano głos jednego osobnika. Następnie w tym samym rejonie 25VIII2990 obserwowano pojedynczego ptaka. W niewielkiej odległości od tego stanowiska (ok. 3 km w linii prostej) w roku 1990 w kompleksie brzeziny bagiennej, położonej na wschód od miejscowości Gawrychy w gminie Zbójna, w roku 1991 słyszano pojedynczego ptaka. Później w wyniku podjętych poszukiwań znaleziono wysiadywane gniazdo puchacza założone w ubiegłorocznym gnieździe myszołowa, które niestety spadło i 2 wysiadywane jaja uległy zniszczeniu. W następnym roku słyszano jeszcze głos pojedynczego ptaka (Górski i Trzciniński 2011). Kolejne stanowisko lęgowe stwierdzono w rezerwacie Leman, położonym w sąsiedztwie miejscowości o tej samej nazwie w gminie Turośl. Tutaj puchacze gnieździły się zazwyczaj na ziemi, gdzie kilkakrotnie w różnych latach obserwowano młodociane nietotne ptaki. W jednym roku puchacze zajęły na lęg ubiegłoroczne gniazdo bociana czarnego. To stanowisko lęgowe znane było co najmniej od 1992 roku i istniało do roku 2002, kiedy to huragan zniszczył drzewostan rezerwatu Leman (Górski 1992).

Pozostałe obserwacje to pojedyncze stwierdzenia poza terenami częstszego występowania tego gatunku. Na wyspie Kępa Wólczańska, jednej z wysp wiślańskich położonej na wysokości Kozienic, 25VIII1996 obserwowano pojedynczego ptaka (M. Rębiś). Z dekady lat 2010-2020 pochodzi informacja o zastrzeleniu puchacza w rejonie miejscowości Podebłocie w gminie Trojanów (A. Dmoch). Miejsce to z dużym prawdopodobieństwem odnosi się do kompleksu leśnego bezpośrednio przylegającego do doliny Wisły w rejonie stanowiska na wyspie Kępa Wólczańska. Nie można wykluczyć, że jest to to samo stanowisko.

W sezonie lęgowym roku 2019 kilkakrotnie na terenie Puszczy Kampinoskiej obserwowano pojedyncze ptaki oraz wykryto wygrzebane dołki pod ewentualne przyszłe gniazdo (M. Kołodziejczyk).

**Zmiany liczebności populacji lęgowych.** Taczanowski (1882, 1888) uważał puchacza za dość rzadki gatunek, choć występujący jeszcze „*po wszystkich większych lasach*”. Wskazywał na zmniejszanie się liczebności gatunku. Przed II Wojną Światową Krzemieniewski (1933) donosił o stanowisku lęgowym puchacza w lesie koło Seroczyna w gminie Wodynie. Następnie 19IX1960 jednego osobnika tego gatunku obserwowano przy północnym skraju Puszczy Kozienickiej (Z. Pielowski). Także z obszaru Puszczy Kampinoskiej, ale z jej południowo-zachodniej części pochodzi obserwacja z 7III1984 (B. Olech). W dniu 15III1969 2 osobniki puchacza obserwowano w rejonie miejscowości Wilczoruda, gmina Pniewy (D. Jakubczyk i A. Krzywiński). Na przełomie lat 1970 i 1980 kilkakrotnie słyszano w rejonie rezerwatu Źródło Królewskie w Puszczy Kozienickiej (S. Wąsik). Następnie 15VII1972 pojedynczego ptaka obserwowano na terenie rezerwatu Jata w kompleksie leśnym Kryńszczak. W tym samym rejonie 15VIII1982 i 14VII1984 obserwowano pojedyncze ptaki (Rzępała i Mitrus 1995). 30V1982 pojedynczego ptaka stwierdzono w dolinie Bugu, w pobliżu miejscowości Zabuże w gminie

Sarnaki (M. Rzępała). W tym samym rejonie, w sezonie lęgowym 1986 znaleziono gniazdo puchacza z dwoma pisklętami. Lęg zakończył się sukcesem (G. Pyziółek).

W lutym 1984 w rejonie miejscowości Zegrzynek i Jadwisin w gminie Serock nad Zbiornikiem Zegrzyńskim obserwowano pojedynczego ptaka (G. Dzik). Z kolei na przełomie lat 1985 i 1986 w pobliżu miejscowości Radzice w gminie Drzewica kilkakrotnie obserwowano pojedyncze osobniki puchacza (B. Białek).

**Przyczyny mian liczebności populacji lęgowej.** W świetle zebranych faktów, można stwierdzić że liczebność gniazdujących na terenie Mazowsza puchaczy od lat 1970 utrzymuje się na stałym, bardzo niskim poziomie, kilku par. Niewielka powierzchnia odpowiednich dla puchacza na Mazowszu siedlisk w poważnym stopniu ogranicza możliwości wzrostu jego lokalnej populacji. Zwykle zanikowi stanowiska w jednym rejonie towarzyszy wykrycie nowego stanowiska w innym regionie, czy też w sąsiedztwie. Także tereny, które obecnie ciągle jeszcze potencjalnie stwarzają odpowiednie warunki dla tego gatunku są raczej zasiedlane sporadycznie lub wcale. Główną tego przyczyną jest zmniejszanie się powierzchni starych, podmokłych lasów, na skutek prowadzenia coraz intensywniejszej gospodarki leśnej. W ostatnim czasie prace leśne prowadzone są właściwie w ciągu całego roku, co nie sprzyja gatunkom ptaków, które zdecydowanie unikają kontaktu z człowiekiem. Oprócz prac leśnych także intensywna penetracja potencjalnych środowisk preferowanych przez puchacza w ramach coraz silniej rozwijającej się turystyki, w tym tzw. ekologicznej, połączonej często z fotografowaniem ptaków. Kolejną nie mniej ważną przyczyną, może być zubożenie bazy pokarmowej puchaczy, na którą składają się przede wszystkim średniej wielkości ptaki (siewkowe, kuraki) oraz średniej wielkości ssaki. Grupy te przeżywiają w ostatnich latach silny regres populacji.

**Występowanie w okresie pozalęgowym.** Gatunek w zasadzie osiadły. Może wykonywać lokalne migracje. Wskazuje na to obserwacja silnie osłabionego puchacza znalezionego 11X2004 w rozległym kompleksie użytków rolnych, położonym z dala od większych lasów, koło miejscowości Wierzejki w gminie Trzebieszów. Ptaka schwytano, a następnie po kilku dniach wypuszczono w dobrej formie (W. Okliński).

**Streszczenie.** Gatunek wyjątkowo nielicznie lęgowy. Jego liczebność od lat 1960 utrzymuje się w regionie na podobnym poziomie (1-4 pary). Obecnie zasiedla tylko dolinę Bugu, Wzniesienia Południowomazowieckie i być może dolinę Wisły. W latach 1990 i na początku 2000 przestał gniazdować na Nizinie Północnomazowieckiej.

#### **Literatura:**

Chmielewski S., Kurowski M., Rębiś M., Tabor J., Dróżdź R. 2008. Awifauna składowiska popiołów Elektrowni Kozienice. Kulon 13: 77-90.

Górski A. 1992. Msc. Inwentaryzacja gniazd objętych ochroną stanowisk lęgowych w Nadleśnictwie Nowogród. Północnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Białowieża

Górski A., Trzciniński K. 2011. Awifauna lęgowa południowo-wschodniej części Równiny Kurpiowskiej w latach 1987-2011. Kulon 16: 1-40.

Krzemieniewski W. 1933. Przyczynek do fauny i flory powiatu siedleckiego. Druk. Spółdz. Zarob. Wojsk. przy Federacji PZOO.

Pawłowski J. 1998. Msc. Występowanie ptaków drapieżnych w kompleksie leśnym Kisielecczyzna (gmina Platerów) w latach 1997-98. Praca magisterska. Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach. Siedlce.

Rzępała M., Mitrus C. 1995. Ocena liczebności awifauny lęgowej kompleksu leśnego „Kryńszczak” koło Łukowa w siedleckiem. Not. Orn. 36: 273-275.

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe. Kraków.

Taczanowski W. 1888. Spis ptaków Królestwa Polskiego obserwowanych w ciągu ostatnich lat pięćdziesięciu. Warszawa